

UNIVERSITY OF HELSINKI

<https://helda.helsinki.fi>

Helda

Osallistuvan filosofian perinne Suomessa

Niiniluoto, Ilkka

Suomen filosofinen yhdistys

2023

Niiniluoto, I 2023, 'Osallistuvan filosofian perinne Suomessa', Ajatus, Vuosikerta. 2023, Nro 80, Sivut 51-73. < <https://journal.fi/ajatus/article/view/128935> >

<http://hdl.handle.net/10138/593219>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Osallistuvan filosofian perinne Suomessa¹

ILKKA NIINILUOTO

Akateeminen filosofia vs. osallistuva filosofia

Filosofia on kirjaimellisesti maailman vanhin "akateeminen" oppiala,² jonka asema on vuosisatojen varrella vaihdellut tieteiden kuningattaresta teologian palkkapiiaksi ja tieteiden äidistä tieteen aputyöläiseksi. 1800-luvun sivistysyliopistossa filosofia kohosi akateemisen maailman keskiöön. Kun pitkään jatkuneen kehityksen myötä filosofiasta eriytyi yhä uusia empiirisen tieteen erikoisaloja, filosofiasta itsestään tuli vähitellen oma erityistiede.

Nykyisin *akateeminen filosofia* on yliopistollinen oppiaine, jolla on omat ammatilliset opettajansa (professorit, lehtorit, dosentit), julkaisunsa (monografiat ja vertaisarvioidut artikkelit

¹ Kirjoitus perustuu esitelmään Suomen Filosofisen Yhdistyksen 150-vuotisjuhlakollokviossa Helsingissä 19.1.2023. Aikaisempia kartoituksia sen aihepiiriin ovat Niiniluoto 2000, 213–216 ja Manninen, Ihanus, Jalava & Niiniluoto 2021, luku 3.11. Vrt. myös Niiniluoto 2017. Kiitän kahta *Ajatus*-vuosikirjan arvioitsijaa hyödyllisistä kommentista.

² Platonin perustama Akademia toimi Ateenassa 900 vuotta (387 eaa–529 jaa). Se on ollut esikuva vuodesta 1088 lähtien yli 900 vuotta toimineelle länsimaiselle yliopistolaitokselle.

tieteellisissä aikakauslehdissä), kongressinsa ja tieteelliset seurasensa. Kansainvälisen tiedeyhteisön standardien mukaisesti akateeminen filosofia on systemaattista pyrkimystä uusiin tuloksiin, jotka voidaan ilmaista kysymyksinä, käsitteinä, oppeina ja argumentteina.³ Sille on tyypillistä asennoituminen, jota tieteen historiassa kutsutaan internalismiksi: kysymykset ja aiheet nousevat tutkimusperinteen sisältä.

Akateemisen filosofian vastakohtana pidetään usein *osallistuvaa filosofiaa*, joka on filosofisesti informoitua intellektuellien yhteiskunnallista väittelyä, kulttuuridebattia ja arvokeskustelua. Osallistuva filosofia on julkista järjenkäyttöä mediassa, jonka tähtäimessä olevat kannanotot, julistukset ja elämäntapomukset voidaan ilmaista mielipidekirjoituksina ja esitelminä sanomalehdissä, radiossa, televisiossa tai internetissä. Internalismin sijasta sille on ominaista eksternalismi: kysymykset ja teemat nousevat akateemisen tieteen tai oman ulkopuolelta. Englanniksi näihin sosiaalisiin ja poliittisiin aiheisiin viitataan usein termillä *public affairs*.

Akateemisen ja osallistuvan filosofian vastakohtaa on kaunopuheisesti korostanut yhdysvaltalainen uuspragmatisti Richard Rorty, jonka runsasta huomiota herättänyt teos *Philosophy and the Mirror of Nature* (1980) kyseenalaistaa Immanuel Kantin ajatuksen filosofiasta kulttuurin perusteita (ja itseään) tutkivana tieteenä. Rortyn mukaan kantilaisen ihanteen mukainen systemaattinen filosofia on korvattava mieltäylentävällä ”edifioivalla” filosofialla, jonka sankareita hänelle ovat myöhäinen Ludwig Wittgenstein, Martin Heidegger ja John Dewey. Edifioivan filosofian päämääriä eivät ole järjestelmälliset tulokset ja totuudet vaan sivistys (*Bildung*) eli ihmiskunnan keskustelun eteenpäin vieminen.

³ Sokrateelta periytyvän filosofisen tutkimusmenetelmän vaiheita ovat problematisointi, eksplikointi ja argumentointi; ks. Niiniluoto, 1984, 2017.

Suomessa akateemikko Georg Henrik von Wright erotti selkeästi tieteellisen filosofiansa ja ”vapaan intellektuaalisen toiminnan”, joka yrittää ”ymmärtää omaa aikaansa”.⁴ Toisin kuin Rorty, joka halusi lakkauttaa systemaattisen filosofian, von Wright piti molempia filosofian lajeja tärkeinä. Hän ei kuitenkaan koskaan päässyt täyteen selvyyteen minuutensa kahden puolen – siis akateemisen ja osallistuvan filosofian – välisistä suhteista.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on osoittaa esimerkein ja suurin vedoin, että Suomessa on ollut jo melkein kahden vuosisadan mittainen yhä elävä osallistuvan filosofian perinne. Samalla tämä traditio näyttää, että on tarpeetonta tehdä jyrkkää eroa systemaattisen ja edifioivan filosofian välillä Rortyn ja von Wrightin tapaan, sillä nämä filosofisen aktiviteetin muodot voivat parhaimmillaan olla jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään.⁵

Snellman sivistyksen voimasta

Filosofia Suomessa on ollut Turun Kuninkaallinen Akatemian perustamisesta lähtien 1640 korostetusti akateemista. Kansainvälisten yliopistomallien mukaisesti filosofinen tiedekunta tarjosi valmistavia opintoja kolmeen korkeampaan ammatilliseen tiedekuntaan (teologia, oikeustiede, lääketiede). Teoreettisen filosofian professori opetti logiikan ja metafysiikan avulla ajattelun taitoa ja käytännöllisen filosofian professori etiikan ja politiikan avulla virkamiesten hyveitä. He osoittivat oppineisuutta ilman erityisen omaperäistä panosta. Turun kauden näkyvimpiä hahmoja olivat kaunopuheisuuden professori Henrik Gabriel Porthan ja juridiikan professori Matthias Calonius. Jälkikäteen arvioiden valistusajan merkittävimmät filosofiset puheenvuorot ajattelun ja elinkeinojen vapaudesta esitettiin akateemisen filosofian ulkopuolella: nuorena menehtynyt tutkija Peter Forsskål pamfletissa *Tankar om borgerliga friheten* (1759) ja

⁴ Ks. von Wright 1992, 25–26.

⁵ Vrt. Niiniluoto 1984, 66; Niiniluoto 2022, 5–6.

pappi-valtiomies Anders Chydenius tutkielmassaan *Den nationale Winsten* (1765).

Uusi vaihe alkoi, kun keisari Nikolai I siirsi Akatemian Turusta suuriruhtinaskunnan uuteen pääkaupunkiin Helsinkiin 1828. Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston tehtäväksi säädettiin ”tieteiden ja vapaiden taiteiden edistäminen”, mallina Wilhelm Humboldtin 1809 suunnittelema Berliinin yliopisto. Humboldttilaisen sivistysyliopiston tehtävänä on ”*Bildung durch Wissenschaft*”, tutkimukseen perustuva koulutus ja henkinen ylösrakennus. Filosofinen tiedekunta sai uuden itsenäisen aseman, kun sen opiskelijat saivat suorittaa filosofian tohtorin tutkintoja. Kaksi filosofian virkaa yhdistettiin 1830 yhdeksi professoriksi, jossa toimi Johan Jacob Tengström vuoteen 1848. Hänen suurimpana ansionaan olivat Hegeliin pohjautuvat valtiotieteen luennot,⁶ joita seurasi nuori Johan Vilhelm Snellman.⁷

J. V. Snellman (1806–81) teki tärkeimmät nuoruuden työnsä Hegelin idealismista. Konflikti yliopiston konservatiivisen johdon kanssa vei hänet matkalle Saksaan, jossa valmistui 1841 hegeliläinen pääteos persoonallisuuden ideasta. Syksyllä 1840 Snellman julkaisi Tukholmassa tutkielman *Om det akademiska studium*, jossa hän Helsingissä kiellettyjen luentojensa pohjalta esitti loisteliaan analyysin sivistysyliopiston ideasta. Ruotsinkielinen teos *Läran om staten* ilmestyi 1842. Kun akateemiselle uralle ei Suomessa ollut lupaavia mahdollisuuksia, Snellman ryhtyi journalistiksi perustamalla itselleen lehdet (*Saima, Maamiiehen ystävä, Litteraturblad*), joissa hän ohjelmallisesti taisteli kansallisen herätyksen puolesta valtio-oppinsa ja sivistysaatteen pohjalta. Kirjoitusten aiheita olivat mm. kielikysymys, sananvapaus, sanomalehdistö, koulujen uudistus, naisten asema, kuntahallinto, vankilat, yksityiset pankit, alkoholiverot, rautatiet ja metsätalous. Vasta 1856 Snellman pääsi Helsingissä filosofian professoriksi, joka virkaanastujaisluennossaan luonnehti filosofiaa ”tieteiden tieteksi”. Yliopistosta hänet kutsuttiin

⁶ Ks. Manninen et al. 2022, luku 2.3.

⁷ Snellmanin elämästä ja urasta ks. Savolainen 2006, filosofiasta ks. Manninen et al. 2022, luvut 2.4.–2.7.

1863–68 senaattoriksi valtionvarainministeriä vastaavaan tehtävään. Näin hän pääsi keisari Aleksanteri II:n vapaamielisellä kaudella toteuttamaan merkittäviä kansallisia reformeja, joihin kuuluivat suomen kielen asema virallisena kielenä ja markan vahvistaminen rahayksiköksi.

Keisarillisen Aleksanterin yliopiston humanistiprofessorit rakensivat Suomesta kansallisvaltion, jolla on oma historia, kieli, kulttuuri, kansanrunous, kirjallisuus ja musiikki. Snellmanin kumppaneita olivat mm. Elias Lönnrot, Zachris Topelius ja Fredrik Cygnaeus. Näin Snellmanista tuli fennomaanisen poliittisen liikkeen johtaja ja maamme juhlittu ”kansallisfilosofi”.

Snellmanin osallistuva filosofia oli ”edifioivaa” Rortyn merkityksessä, sillä sen perusaate oli sivistys, ruotsin *bildning* ja saksan *Bildung*, jonka Rorty paremman termin puutteessa käänsi Englantiin sanalla *edification*. Vuoden 1840 kirjeessä Snellman lausui ohjelmallisesti, että ”sivistyksen voima on Suomen ainoa pelastus”. Saman vuoden esseessä akateemisesta vapaudesta hän muotoili elinikäisen oppimisen periaatteen, jonka mukaan koko elämän mittainen ”sivistysprosessi muodostaa sen, mikä ihmisessä on ihmistä”.

Snellman on vedenjakaja Suomen filosofian historiassa myös siinä mielessä, että 1800-luvun puolivälistä lähtien akateeminen ja osallistuva filosofia ovat eläneet rinnakkain yliopistojen opetuolien haltijoiden toimissa.

Snellmanin seuraajat: Rein ja Grotenfelt

Snellmanin seuraajaksi oli tarjolla vahvana hakijana Wilhelm Bolin (1835–1924), mutta hänen tutkielmansa tahdon vapaudesta 1868 herätti tiedekunnassa hämmennystä spinozalaisen determinismin vuoksi. Hävittyään professuurin haun Bolin julkaisi 1871–72 eurooppalaisesta valtioelämästä merkittävän teoksen, jolla oli vaikutusta politiikan tutkimukseen Suomessa. Hänestä tuli 1873 neljäksikymmeneksi vuodeksi yliopiston kirjaston johtaja, joka osallistui filosofian sijasta pääkaupungin

kulttuurielämään. Bolin tuli kansainvälisesti tunnetuksi materialistifilosofi Ludwig Feuerbachin kirjeiden ja koottujen teosten toimittajana.⁸

Maamme ainoaan filosofian professuuriin nimitettiin 1869 Snellmanin tunnollinen oppilas Thiodolf Rein (1838–1919), joka vieraantui pian hegeliläisyydestä (vaikka kirjoittikin vielä 1895–1901 laajan elämäkerran Snellmanista) ja omaksui Hermann Lotzen idealistisen järjestelmän. Rein teki filosofiset päätyönsä tietoteorian ja psykologian aloilla ja julkaisi suomenkieliset oppikirjat logiikasta ja psykologiasta.⁹ Professorina ja vuonna 1873 perustamansa Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajana vuoteen 1900 jatkanut Rein valittiin vastuunalaisiin hallintotehtäviin yliopistossa mm. rehtorina 1887–96 ja sijaiskanslerina 1896–1903 ja 1906–10, jolloin hän vastusti yliopiston venäläistämistä. Vuosina 1872–1906 hän osallistui säätyvaltiopäiville aatelisten edustajana toimien mm. parlamentin uudistusta valmisteleivassa toimikunnassa.¹⁰ Vapaamielisen *Valvoja*-lehden piireissä vaikuttanut Rein otti maltillisesti kantaa suomen ja ruotsin asemaan, naisten äänioikeuteen, prostituutiokysymykseen, uskonnollisten vähemmistöjen oikeuksiin ja kuolemanrangaistuksen hylkäämiseen.

Reinin seuraajaksi filosofian professorina valittiin 1905 hänen sisarenpoikansa Arvi Grotenfelt (1863–1941). Seuraavana vuonna oppituoli jaettiin uudelleen teoreettiseen ja käytännölliseen filosofiaan, ja Grotenfelt toimi edellisessä tehtävässä 1906–29 ja Edvard Westermarck jälkimmäisessä 1906–18. Grotenfelt oli myös Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtaja vuosina 1905–36, jolloin yhdistys rekisteröitiin 1925 ja vuosikirjan *Ajatus* julkaiseminen aloitettiin 1926. Kokeellisesta psykologiasta väitellyt Grotenfelt teki filosofiset päätyönsä filosofian historiasta ja uskantilaisesta historianfilosofiasta.¹¹ Elämänihanteitaan

⁸ Ks. Manninen et al. 2022, luku 2.8.

⁹ Ks. Manninen et al. 2022, luku 3.2.

¹⁰ Ks. Rein 1918.

¹¹ Ks. Manninen et al. 2022, luku 3.4.

hän toteutti toimimalla pitkään Raittiuden Ystävissä sekä puheenjohtajana parapsykologisessa seurassa Sällskapet för psykisk forskning, Suomen Nuorisoliitossa, Kansanvalistusseurassa ja Suomen Rauhanliitossa. Grotenfelt kannatti uskonnonvapautta, kaksikamarista eduskuntaa ja tasavaltaista hallitusmuotoa monarkisteja vastaan 1919.¹²

Reinin ja Grotenfeltin kausilla Filosofisesta Yhdistyksestä tuli osallistuvan filosofian merkittävä foorumi.¹³ Sen kokouksissa käsiteltiin laajalti akateemisen filosofian perinteisiä teemoja, kuten filosofian klassikot, tiedon mahdollisuus, oliot sinänsä, jumalan olemassaolo, tahdon vapaus, ruumiin ja sielun suhde, moraalin kehitys ja luonnonoikeus. Esitelmissä ja vilkkaissa keskusteluissa olivat kuitenkin esillä myös monet ajankohtaiset yhteiskunnalliset kysymykset, kuten sosialismi, uskonnonvapaus, sodat ja ikuinen rauha, kuolemanrangaistus, itsemurha, virkamiesetiikka, kouluopetus, kutkutuspsykologia, hypnotismi, persoonallisuus, uskonnon synty, Kalevala, suomen kieli ja kansallisuuskysymys, naisemansipaatio, onnellisuus, rakkaus, siviiliavioliitto ja demokratia. Vaikka Rein oli omissa filosofisissa näkemyksissään melko konservatiivinen idealisti, hän teki yhdistyksessä tilaa erilaisille mielipiteille ja avoimelle väittelylle kulttuuria ja politiikkaa koskevissa kysymyksissä. Puhujina ja osanottajina esiintyivät mm. Emma Irene Åström (ensimmäinen nainen filosofian maisterina 1882), Tekla Hultin (ensimmäinen nainen filosofian tohtorina 1897) ja Otto Wille Kuusinen.¹⁴

Filosofian klassikkojen suomennokset aloitettiin 1880-luvun alussa Platonin dialogeista. 1900-luvun alussa monet uudet

¹² Grotenfeltin aiemmin julkaisemattomat muistelmat, jotka kertovat hänen yhteiskunnallisesta osallistumisestaan, ovat ilmestymässä Lauri Kallion toimittamana.

¹³ Ks. Manninen ja Niiniluoto 1996, joka sisältää yhdistyksen keskustelupöytäkirjat vuosilta 1873–1925.

¹⁴ Kuusisen (1881–1964) machilaisesta filosofiasta ennen siirtymistä Neuvostoliittoon ks. Marja Jalavan kirjoittamaa lukua 3.9 teoksessa Manninen et al. 2022.

kansainväliset muotivirtaukset tulivat käännösten ansiosta laajalti tunnetuiksi niin filosofien kuin kaunokirjailijoiden piirissä – esimerkiksi Søren Kierkegaardin uskonnonfilosofia, Arthur Schopenhauerin pessimismi, Friedrich Nietzschen tahtoetiikka, William Jamesin pragmatismi ja Henri Bergsonin vitalismi.¹⁵ Näitä ajattelijoita esittelivät Grotenfeltin oppilaat, jotka jatkoivat saksalaisen tradition inspiroimaa kulttuuri- ja arvofilosofiaa. Heistä J. E. Salomaa (1891–1960), Erik Ahlman (1892–1952) ja Sven Krohn (1903–1999) sijoittuivat professoreiksi uusiin yliopistoihin Turussa ja Jyväskylässä,¹⁶ kun taas Kierkegaardista väitellyt Kalle Sorainen (1893–1983) toimi oppikoulun opettajana ja Suomen Filosofisen Yhdistyksen sihteerinä. Salomaan väitöskirja 1918 käsitteli Schopenhaueria ja von Hartmannia ja myöhemmät teokset mm. Kantia, Snellmania ja kasvatustilosophiaa. Ahlmanin nuoruudenteos *Arvojen ja välineiden maailma* (1920) oli Nietzschen tahtoa korostavan elämäntilosophian innoittama,¹⁷ kun taas *Kulttuurin perustekijöitä* (1939) sai vaikutteita Max Scheleriltä. Ahlman ja Krohn olivat ensimmäisiä, jotka esittelivät maassamme fenomenologista arvoteoriaa. Ahlmanin näkemyksen mukaan inhimillisen olemassaolon mielekkyys edellyttää absoluuttisia arvoja, joiden pätevyys perustana on yksilöllisen kokemuksen ja ”varsinaisen minän” intuitiivinen varmuus, joten arvometafysiikan tulisi korvata perinteinen uskonto kulttuurialana tieteen rinnalla.

¹⁵ Pragmatismien varhaisvaiheista Suomessa ks. Pihlström 2001.

¹⁶ Salmela (1998) tarkastelee ”suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisadan” (eli 1900-luvun) edustajina Edvard Westermarckia, Eino Kailaa, Jalmari Edvard Salomaata, Erik Ahlmania, Sven Krohnia ja Georg Henrik von Wrightia.

¹⁷ Kirjallisuuden professori Tarmo Kunnas on julkaissut useita teoksia Nietzschen filosofiasta.

Westermarckin koulukunta

Kun kirjastoon siirtyneen Bolinin materialismi jäi marginaaliin ja Hjalmar Neiglickin (1860–89) naturalistinen psykologia päättyi hänen varhaiseen kuolemaansa,¹⁸ saksalaisen idealismin tärkeimmäksi haastajaksi Suomessa nousi Edvard Westermarckin (1862–1939) koulukunta. Sen lähtökohtia olivat empiirinen sosiaalitutkimus ja brittiläinen evoluutioteoria. Westermarckin *The History of Human Marriage* (1889–91) oli ensimmäinen englanninkielinen väitöskirja Helsingissä. Hänen laaja tutkimuksensa *The Origin and Development of Moral Ideas* (1906–08) kartoittaa moraalin alkuperää ja evoluutiota. Marokossa kenttätöitä tehneestä Westermarckista tuli nopeasti kansainvälinen kuuluisuus, joka kutsuttiin London School of Economicsin sosiologian professoriksi vuosiksi 1907–30. Samaan aikaan hän toimi Helsingissä käytännöllisen filosofian professorina 1906–18 ja Åbo Akademin filosofian professorina 1918–32 ja ensimmäisenä rehtorina.¹⁹

Westermarckin mukaan moraalin synty liittyy pyyteettömiin ja puolueettomiin hyväksymisen ja paheksumisen tunteisiin. Hänen mukaansa maltillinen eettinen relativismi on omiaan lisäämään rationaalisuutta ja suvaitsevaisuutta yhteiskunnassa. Itse hän näytti esimerkkiä tukemalla yhteiskunnallista tasa-arvoa ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia.²⁰

Westermarck vastusti Venäjän keisarin ns. helmikuun manifestia ja avusti Lontoosta käsin *Pro Finlandia* -adressin laatimista ja allekirjoitusten keräämistä 1899. Osakunnan inspektorina hän osallistui 1915 jääkäri liikkeen perustamiseen. Hänen muistionsa 1920 auttoi Kansainliittoa ratkaisemaan Ahvenanmaan autonomiaa koskevan kiistan.

Westermarck perusti nuoren ystävänsä Rolf Lagerborgin (1874–1959) kanssa Helsingin yliopistoon vuosina 1905–14 toimineen uskontokriittisen Prometheus-seuran, joka kannatti

¹⁸ Neiglickin lyhyestä urasta ks. Manninen et al. 2022, luku 3.3.

¹⁹ Ks. Manninen et al. 2022, luku 3.5.

²⁰ Ks. Timosaari 2017.

valtion ja kirkon erottamista, sekulaaria etiikkaa ja siviiliavoliittoa. Tämä kampanja tuki osaltaan itsenäisessä Suomessa 1923 säädettyä uskonnonvapauslakia, joka ensimmäistä kertaa antoi kansalaisille vapauden valita uskontokuntansa tai olla vapaa uskonnosta. Vielä viimeiseksi jääneessä teoksessaan *Christianity and Morals* (1939) Westermarck arvosteli kirpeästi kristinuskon askeettisia moraalioppeja. Tämä oli niin voimakasta tekstiä, että kustantaja uskalsi julkaista suomennoksen vasta 1984.

Lagerborg harjoitti eloisaa kulttuurikritiikkiä etiikan, psykologian ja rakkauden filosofian aloilla.²¹ Hänestä tuli Westermarckin seuraaja Åbo Akademiassa 1932–43. Westermarckin oppilaat Rafael Karsten (1879–1956) ja Gunnar Landtman (1878–1940) väittelivät uskonnon alkuperästä 1905. He tekivät antropologista kenttätyötä alkuperäiskansojen piirissä Perussa ja Uudessa Guineassa. Karstenista tuli Helsinkiin käytännöllisen filosofian professori 1922–46, minkä jälkeen Westermarckin koulukunnan panos Suomen filosofiassa hiipui. Suomen sosiologian yhdistys kuitenkin kantaa yhä Westermarckin nimeä.

Kailan looginen empirismi

Grotenfeltin oppilaista Eino Kaila (1890–1958) teki selvimmän irtioton suomalaisen filosofian aiemmasta perinteestä. Kokeellisesta psykologiasta 1916 väitellyt Kaila kirjoitti varhaisia tutkielmia mm. Jamesista, Bergsonista ja Machista sekä kirjallisuus- ja teatteriarvosteluja. Tultuaan Turun suomalaisen yliopiston ensimmäiseksi filosofian professoriksi 1921 Kaila toi Suomeen psykologisen hahmoteorian ja ilmoitti 1926 kannattavansa ”loogista empirismia” ja ”kriittistä realismia”. Hän vieraili 1929 Wienin piirissä, joka kehitteli tieteellistä maailmankäsitystä uuden logiikan ja tieteenfilosofian avulla. Filosofian ”uusi metodi” oli vahvasti esillä, kun Kaila valittiin Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professoriksi 1930. Kilpahakijana oli J. E. Salomaa, joka filosofian historian tutkijana oli

²¹ Ks. Manninen et al. 2022, luku 3.6. ja Jalava 2005.

lähempänä Grotenfeltin intressejä, mutta silti Grotenfelt asiantuntijana asettui tukemaan Kailaa ”omintakeisempänä ajattelijana”. Kaila oli professorina 1930–48 legendaarinen luennoitsija ennen siirtymistään Suomen Akatemian jäseneksi 1948. Hän toimi myös Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajana 1936–52.

Kailan looginen empirismi erityisesti teoksessa *Inhimillinen tieto* (1939) oli analyysiä tieteellisestä ajattelusta ja tieteiden yhteydestä. Omassa ohjelmassaan Kaila oli kuitenkin synteettinen luonnonfilosofi, jolle filosofia liittoutuu parhaan tieteen kanssa todellisuuden arvoituksen ratkaisemisessa. Hänen laajasti luettu teoksensa *Persoonallisuus* (1934) esittelee ihmisen monikerroksisena olentona, jolla on animaalisia, henkisiä ja syvähenkisiä tarpeita. Ihmistä erottaa muista elämistä symbolifunktio, ts. esittävien merkkien luominen ja käyttö. Sota-ajan kipeitä tunteja heijastava teos *Syvähenkinen elämä* (1943) pohtii elämän tarkoitusta ja argumentoi fatalismia vastaan. Alun perin Yleisradiolle kirjoitetut ”keskustelut viimeisistä kysymyksistä” ja niiden ruotsinkielinen laajennus *Tankens oro* (1944) ovat rakennettuja dialogeiksi Kailan minuuden kahta puolta heijastavien ajattelijoiden välillä, joista tiedettä edustava Eubulos osoittautuu vahvemmaksi kuin taiteellinen metafysiikka Aristofilos. Kaila sijoittaaakin jännittäväällä tavalla elämäntieteilijöiden pohdiskelujen lomaan oman loogisen empirisminsä perusajatuksia.

Kailan erityisasemaa maan johtavana akateemisena auktoriteettina ilmentää hänen valintansa Helsingin yliopiston 300-vuotisjuhlan pääpuhujaksi syyskuussa 1940. Kaila, joka oli nuorena kannattanut paneurooppalaista liikettä, suhtautui kriittisesti kansallissosialismiin. Jatkosodan aikana hän oli kuitenkin ”saksalaismielinen”, koska hänen arvionsa mukaan vain Saksa voi pysäyttää ”venäläisen tuhotulvan”. Siksi oli merkittävää, että 5.10.43 Kaila protestoi *Uudessa Suomessa*, että Saksan tapa vainota Tanskan juutalaisia loukkaa ”eurooppalaisen sivistyksen perusolemusta” ja siihen liittyviä oikeuden, totuuden ja laupeuden henkisiä arvoja. Sodan jälkeen Kaila yhdessä Edwin Linkomiehen kanssa teki aloitteen valtiotieteellisen tiedekunnan perustamisesta.

Eino Kailan isä Erkki Kaila oli Suomen arkkipiispa 1935–44. Tämä ei estänyt filosofipoikaa arvostelemasta terävästi järjestäytyneitä uskontoja, joita hän piti ihmisen itsesuojelun tarpeeseen pohjautuvina ”henkisinä vakuutuslaitoksina”. Kritiikkiä tuli sekä oikealta (K. S. Laurila) että vasemmalta (Tuure Lehén).

Kun vuonna 1948 psykologia erotettiin Helsingissä teoreettisesta filosofiasta, uuden oppiaineen kaikki professorit olivat Kailan oppilaita. Kailan filosofioppilaat G. H. von Wright, Oiva Ketonen ja Erik Stenius – ja von Wrightin oppilas Jaakko Hintikka oppiaineen – puolestaan vahvistivat professoreina analyttisen filosofian hegemonian suomalaisen filosofian uutena valtavirtana.

Kailan seuraajaksi teoreettisen filosofian professorina (1951–77) ja Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajana (1952–61) tuli hänen matemaatikko-oppilaansa Oiva Ketonen (1913–2000), joka teki väitöskirjansa logiikan alalta 1944. Ketonen päteväytyi virkaan myös tieteenfilosofian ja tieteenhistorian tutkimuksilla. Presidentti Urho Kekkonen nimitti hänet ohi yliopistojen johtajien puheenjohtajaksi työryhmään, joka laati korkeakoulujen alueellista laajentumista turvanneen kehittämislain 1965.²² Eläkkeelle jäätyään Ketonen kirjoitti teoksia tieteen etiikasta, lääketieteen filosofiasta ja ihmisen kohtalosta.

Kailalle ensimmäisenä Helsingissä 1935 väitellyt Uuno Saarnio (1896–1977) toimi logiikan dosenttina ja Helsingin kaupunginkirjaston johtajana. Joukko-oppia tutkinut arvo-objektivismin kannattaja tunnetaan suomalaisen rauhantutkimuksen edelläkävijänä vuonna 1938 julkaistun kirjasen *Rauhantiede* ansiosta. Saarnion ja Ketosen oppilas Raili Kauppi (1920–95) väitelti Leibnizin logiikasta ja tuli ensimmäisenä naisena Pohjoismaissa filosofian professoriksi Tampereelle 1966. Hän kirjoitti esseitä kirjastolaitoksesta ja muusta kulttuurista.

²² Ks. Eskola 2002.

G. H. von Wrightin humanismi

Kailan oppilaista merkittävin oli Georg Henrik von Wright (1916–2003), joka toimi filosofian professorina Helsingissä 1946–63 ja Cambridgen yliopiston professorina 1948–51 Ludwig Wittgensteinin seuraajana. Hän oli Suomen Akatemian jäsen 1961–86 ja Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtaja 1962–73.²³

G. H. von Wrightin kaksijakoisuutta filosofina kuvastaa hänen esseekokoelmansa nimi *Ajatus ja julistus* (1961). Yhtäältä hän oli ajattelijana tiukka analyttinen filosofi ja loogikko, jonka tutkimusaiheita olivat todennäköisyys, induktio, mahdollisuus, velvollisuus, normi, teko, hyvä, aika, preferenssi, järki, selittäminen, syy, laki ja mieli. Hän oli myös sillanrakentaja koulukuntien välillä. Kailasta poiketen von Wright korosti humanististen tieteiden erityislaatua luonnontieteisiin verrattuna, ja hänen työtään käytännöllisestä päättelystä ja intentionaalisuudesta on kutsuttu analyttiseksi hermeneutiikaksi. Hän sai 1989 osakseen korkean kansainvälisen tunnustuksen, filosofian ”Nobelin palkinnoksi” luonnehditun niteen sarjassa *Library of Living Philosophers*.²⁴

Toisaalta von Wright oli julistaja, joka kirjoitti *Nya Argus* -lehdessä 1947–51 kirjallisuudessa Dostojevskista, Tolstoista, Spengleristä ja Toynbeesta. Hän harjoitti aikalaiskriittisiä tuomitsemalla Yhdysvaltojen käymän sodan sanomalehtikirjoituksessa ”Kriget mot Vietnam” (1967) ja kyseenalaisti tieteellis-tekni- nisen elämänmuodon vaikutuksia teoksissa *Humanismen som livshållning* (1978) ja *Vetenskapen och förnuftet* (1986). Arvovaltainen akateemikko äänestettiin *Helsingin Sanomissa* kaksi kertaa (1989 ja 2002) Suomen johtavaksi intellektuelliksi.

Von Wrightin mukaan humanismi puolustaa ihmisen hyvää tai ihmisen parasta korostaen ihmisen arvoa ja arvokkuutta. Humanismi taistelee poliittisen ja taloudellisen vallan valheel-

²³ Ks. Österman & Vilkkö 2016.

²⁴ Toinen pohjoismainen filosofi, joka sai saman tunnustuksen 2006, on Jaakko Hintikka (1929–2015).

lista legitimointia vastaan. Spenglerin ja Wittgensteinin perintönä tähän ajatteluun liittyi haaveeton kulttuuripessimismi, johon sisältyy epäily moderniteettiin kuuluvaa tieteellis-teknisen sivilisaation sekä talouskasvun ja jatkuvan edistyksen ihailua vastaan. Von Wright kantoi huolta luonnon kestokyvystä, ihmisoikeuksista ja ihmisen tulevaisuudesta, mutta ei kuitenkaan tuntenut kaihoa esimoderniin uskontoon ja taikauskoon tai viehtymystä postmoderniin nihilismiin. Hänelle järki on ihmiskunnan toivo, mitä hän toi esiin rohkealla julkisella esiintymisellä rauhanmarsseilla ja mediassa.

Filosofia ja julkisuus

Snellman ja von Wright ovat olleet kansallisia roolimalleja siinä, miten filosofit voivat julkisuuden kautta vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen. Pienessä maassa filosofit – taiteilijoiden ja poliitikkojen tapaan – voivat kohota kaikkien tuntemiksi vaikuttajiksi. Esimerkki tästä on Esa Saarinen, joka Helsingin yliopiston assistenttina rakensi itsestään kuvan ”punktohtorina” ja myöhemmin Aalto-yliopiston professorina on ollut jatkuvasti suosittu mediapersoona.

Julkisfilosofi voi antaa lehdistöön ja televisioon haastatteluja, joissa hän esiintyy ”kaikkien alojen asiantuntijana” tai ”päivystävänä dosenttina”. Menestyksen ehtona on kuitenkin henkilön kiinnostavuus ja nokkela sanavalmius. Joskus tästä suosiosta on seurannut kollegojen torjunta ja kateus, mutta nykyisin julkinen osallistuminen on osa yliopiston ”kolmatta tehtävää” eli yhteiskunnallista vuorovaikutusta. Parhaimmillaan filosofit voivat tässä roolissa osoittaa koulutukseensa pohjautuvaa viisasta harkintaa, tuoreita näkökulmia ja tinkimätöntä arvostelukykä.

Filosofisen vaikuttamisen tavoitteena voi olla aito myötätunto ihmisen asemaan ja maailman parantaminen (von Wright), huoli kollektivistisiin poliittisiin liikkeisiin liittyvästä kulttuurin kriisistä (Ahlman), tieteellisen ajattelun tukeminen pseudotieteitä vastaan (käytännöllisen filosofian professori

Raimo Tuomela),²⁵ lukijoiden ja kuulijoiden oman ajattelun ja kukoistuksen virittäminen (Esa Saarinen), tunteiden roolin korostus päätöksenteossa (filosofian professori Sara Heinämaa), vaihtoehtoisen politiikan aktivointi (ruotsinkielisen filosofian professori Thomas Wallgren) tai sivistyksen itseisarvon puolustus (uskonnonfilosofian professori Sami Pihlström).²⁶

Runsasta mediahuomiota syntyi, kun syvänä lamavuonna 1993 pääministeri Esko Aho pyysi teoreettisen filosofian professori Ilkka Niiniluotoa puheenjohtajaksi työryhmään, joka valmistelee kansalaispuheenvuoroa Suomen henkisestä tilasta ja tulevaisuudesta. Tarkoitus oli kiinnittää huomiota arvoihin kovan talouspuheen sijasta. Ilman palkkiota toiminut ”filosofityöryhmä” (mukana mm. Paavo Löppönen ja Terho Pursiainen) valmisti aiheesta kirjan,²⁷ ja historian professori Juha Sihvolalla (1957–2012) vahvistettuna jatkoi oman ajan ja yhteiskunnan ymmärtämistä vielä neljän teoksen verran.

Pääministeri Matti Vanhanen tilasi 2010 tohtori Pekka Himanselta selvityksen Suomen henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin tekijöistä ja arvokkaasta elämästä 2010-luvulla.²⁸ Kaksi vuotta myöhemmin Himanen joutui mielestäni kohtuuttoman henkilökohtaisen mediaryöpytyksen kohteeksi, kun pääministeri Jyrki Katainen turvautui poikkeuksellisiin rahoitusjärjestelyihin häneltä ja kansainväliseltä ryhmältä tilatun kestävyysraportin osalta.

Filosofisen asiantuntemuksen kysyntä myös vaihtelee maailman tilasta riippuen.²⁹ Venäjän hyökättyä Ukrainaan 2022

²⁵ Raimo Tuomela (1940–2020) oli vuonna 1987 perustamassa Skepsis ry:tä, jonka ensimmäinen puheenjohtaja oli teoreettisen filosofian dosentti S. Albert Kivinen (1933–2021).

²⁶ Ks. Kivistö ja Pihlström 2018.

²⁷ Ks. Niiniluoto ja Löppönen 1994. Kakkuri-Knuuttila (2017) analysoi oivaltavasti tätä puheenvuoroa, jota hän luonnehtii positiivisessa merkityksessä ”filosofian popularisoinniksi”. Vrt. Niiniluoto 2017.

²⁸ Ks. Himanen 2010.

²⁹ Itsekin filosofiaa opiskellut toimittaja Jussi Ahlroth kysyy ”Missä ovat filosofit?” *Helsingin Sanomissa* 7.2.2021.

eniten mediaosumia television uutisissa ja ajankohtaisohjelmissä on ollut Eurooppa-tutkimukseen perehtyneellä akateemiatutkija Timo Miettisellä.

Sosiaalisen median uudet muodot eivät ole olleet aivan otollisia filosofien julkiselle esiintymiselle: filosofisesti kiinnostavia teesejä on vaikea muotoilla ja järkevästi perustella 280 merkkiin rajoittuvissa tviiteissä. Somen haltuunotossa filosofeilla riittääkin työtä. Esa Saarinen on kuitenkin onnistunut menestyksellisesti jakamaan Aalto-yliopiston luentojaan YouTube-kanavalla.

Soveltava filosofia

Edellä esitetty katsaus riittää osoittamaan, että Suomessa samat henkilöt – pääasiassa yliopiston professorit – ovat harjoittaneet menestyksellä akateemista ja osallistuvaa filosofiaa.³⁰ Tätä asiaintilaa on helpottanut se, että – historian tutkimuksen tapaan – omaan tutkimukseen perustuvat filosofiset monografiat voivat olla yleistajuisia myös laajemmalle lukijakunnalle. Esimerkkejä ovat Eino Kailan klassiset suomenkieliset teokset psykologiasta ja loogisesta empirismistä sekä Juha Sihvolan maailmankansalaisten etiikkaa ja uskontoa käsittelevät teokset, jotka ammentavat pohdiskeluaan Aristoteleen ja stoalaisten poliittisesta filosofiasta.³¹

Von Wrightia kuitenkin askarrutti, ovatko hänen aikalais-kriittiset puheenvuoronsa tiedettä ja filosofiaa sanan varsinaisessa mielessä. Mahdollisena vastauksena tähän on näiden filosofian lajien tiivis vuorovaikutus: osallistuva filosofia voi olla *soveltavaa filosofiaa*, jossa käytetään hyväksi filosofisen perustutkimuksen menetelmiä ja käsitteitä. Tällöin ”eksternaalisiin” aihepiireihin liitetään ontologisia, epistemologisia, käsitteellisiä ja normatiivisia kysymyksiä, joiden käsittelyyn filosofit ovat harjaantuneita akateemisen peruskoulutuksensa ansiosta.

³⁰ Lisäevidenssiä tarjoaa vuosituhannen vaihteeseen ulottuva suomalaisten filosofien bibliografia Manninen & Niiniluoto 2007, jossa on mukana mahdollisimman täydellisesti monografiat, aikakauslehtiarikkelit ja sanomalehtikirjoitukset.

³¹ Ks. Sihvola 2004.

Tällainen soveltavan filosofian käsite ei ole mitenkään yksimielisesti hyväksytty. Ennen nimitystään Aalto-yliopiston soveltavan filosofian professoriksi Esa Saarinen määritteli soveltavan filosofian ”järkipäiseksi ymmärryksen tuotannoksi, joka hyödyntäen länsimaisen filosofian perinnettä pyrkii tuottamaan uutta luovaa ymmärrystä jollekin inhimillisen toiminnan lohkolle”.³² Sen lajeja ovat esimerkiksi elämänfilosofia, aikalaisdiagnostiikka ja soveltava etiikka. Sami Pihlström on puolestaan kyseenalaistanut ajatuksen, että filosofiaan sopisi perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen erottelu.³³ Pragmatisti ei halua nojautua teorian ja käytännön jaotteluun, ja sitä paitsi kaikki huomionarvoiset filosofiset ongelmat ovat Deweyn sanoin ”problems of men”, ts. inhimillisesti merkittäviä kysymyksiä.³⁴ Itse kuitenkin näen, että filosofiselle käsitteenmuodostukselle ja argumentaatiolle on tyypillistä hierarkkinen rakenne: uusien ongelmien ratkaisussa vedotaan aikaisempiin teorioihin, joiden alkuperäiset esittäjät eivät vielä arvanneet, millaisiin käytännön kysymyksiin niitä saatetaan soveltaa. Esimerkiksi Snellmanin historianfilosofian näkemys ”kansallishengen” kehityksen kannattelemasta sivistysprojektista pohjautui Hegelin ja Herderin filosofisiin järjestelmiin. Keskustelussa pohjoismaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta vedotaan poliittisen liberalismien oppeihin ja Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaan. Bisnesetiikan periaatteita johdetaan kolmesta perusteoriasta: velvollisuusetiikka, seurausetiikka ja hyve-etiikka. Tiedepoliittisiin kannanottoihin haetaan premissejä tieteenfilosofiasta. Huolta totuudenjälkeisestä ajasta voi analysoida totuusteorioiden näkökulmasta. Tekoälyn mahdollisuuksista käyty debatti nojaa mielenfilosofiaan ja teon teoriaan.

³² Saarinen 1996, 324. Saarinen lukee soveltavan filosofian harjoittajaksi Pentti Linkolan, jonka radikaalit ajatukset ovat toki filosofisesti kiinnostavia, mutta eivät oikeastaan hyödynnä länsimaisen filosofian perinnettä.

³³ Tästä erottelusta ks. Niiniluoto 2020, 140–158.

³⁴ Pihlström 2001; 2005.

Soveltavan filosofian käsite voidaan tulkita väljästi niin, että siihen kuuluu useita jo perinteisiä filosofian erikoisaloja. Tällöin systemaattista perusfilosofiaa ovat ontologia, logiikka, tieto-oppi, yleinen tieteenfilosofia, kielifilosofia, mielenfilosofia, etiikka ja yhteiskuntafilosofia, joiden käsitteitä ja teorioita voidaan soveltaa toisista tiedekunnista ja elämäntieteistä nouseviin aihepiireihin.³⁵ Myös näiden alojen historian tutkimus on osa perusfilosofiaa. Soveltavaa filosofiaa ja sen harjoittajia ovat tällöin esimerkiksi

- oikeusfilosofia (Aulis Aarnio, Eerik Lagerspetz)
- taiteen filosofia (Arto Haapala, Markus Lammenranta, Mauri Ylä-Kotola)³⁶
- kasvatustieteen filosofia (Urpo Harva, Reijo Wilenius, Veli-Matti Värri)
- uskonnonfilosofia (Simo Knuuttila)³⁷
- historianfilosofia (Kari Väyrynen).

Kasvatustieteen kenttään – Wileniuksen (1930–2019) mainostamien Steiner-koulujen lisäksi – voidaan sijoittaa myös vuodesta 1985 lähtien koulujen uskonnottomille oppilaille tarjottu

³⁵ Perusfilosofian rajauksesta historiallisesti muuttuvat koulukunnat saattavat antaa erilaisia vastauksia. Suomessa Kailan, Ketosen ja Hintikan perintönä yleinen tieteenfilosofia on ollut pakollinen aihe filosofian perus- ja aineopinnoissa. Sen sijaan erityistieteiden (fysiikka, biologia, lääketiede, kielitiede, yhteiskuntatieteet ym.) luonteen ja menetelmien tarkastelu soveltaa yleisen tieteenfilosofian tuloksia. Tieteenfilosofian ja tutkimusetiikan kurssien tarjonta kaikkien tiedekuntien opiskelijoille on osa osallistuvan filosofian palvelutehtävää.

³⁶ Helsinkiin perustettiin 1852 estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuuden professuuri. Siksi – monista muista maista poiketen – estetiikka on Suomessa liittynyt hallinnollisesti taideaineisiin eikä filosofiaan. Yrjö Sepänmaa on ollut ympäristöestetiikan professori Itä-Suomen yliopistossa. Ensimmäinen elokuvasta väitellyt filosofi Mauri Ylä-Kotola on mediatieteen professori Lapin yliopistossa.

³⁷ Simo Knuuttila (1946–2022) oli teologisen etiikan ja uskonnonfilosofian professori teologisessa tiedekunnassa.

oppiaine elämänkatsomustieto (ET), jossa on runsaasti filosofiaa sisältöjä.³⁸ Myös filosofian kouluopetus itsenäisen ajattelun edistäjänä on hyvä esimerkki filosofian käytännöllisestä merkityksestä.³⁹

Edellä mainitut soveltavan filosofian alat ovat vakiinnuttaneet asemaansa niin, että niillä on akateemisen filosofian tunnusmerkkejä, kuten oppituolit, tieteelliset seurajat ja julkaisusarjat, jolloin niitä myös arvioidaan tieteellisten kriteerien mukaisesti. Esimerkiksi oikeudellisten, sosiaalisten ja poliittisten aiheiden foorumi on vuodesta 1972 ollut lehti *Philosophy and Public Affairs*. Sisältönsä puolesta näiden alojen tutkijoilla on kuitenkin enemmän mahdollisuuksia harjoittaa laajaa yleisöä kiinnostavaa osallistuvaa filosofiaa kuin vaikkapa logiikan tai metaetiikan eksperteillä.⁴⁰

Soveltavaan filosofiaan kuuluu myös kehittyviä suuntauksia, jotka syntyvät filosofisen keskustelun vähitellen kiteytyessä uusiksi filosofian erikoisaloiksi. Kun von Wright 1970-luvulta lähtien esitti osallistuvana filosofina haastavia kysymyksiä tieteellis-teknisestä elämänmuodosta ja sen vaikutuksista ihmiseen ja luontoon, ei vielä laajemmin puhuttu ”tekniikan filosofiasta” ja ”ympäristöfilosofiasta”. Maassamme aktiivisesti harjoitettuja tällaisia soveltavan filosofian aloja ovat esimerkiksi

- sodan ja rauhan etiikka (Uno Saarnio, Erik Ahlman, Sami Pihlström)⁴¹

³⁸ Ks. Elo, Heinlahti & Kabata 2003.

³⁹ Ks. Tomperi & Juuso 2008.

⁴⁰ Kun olin kerran *Tieteen päivillä* päivystävänä professorina, jolta jonnossa etenevät osanottajat saivat kahden kesken kysyä mitä tahansa, tavallisin aihe oli ”onko Jumalaa olemassa?”.

⁴¹ Ahlman vastusti työpäiväkirjoissaan Suomen osallistumista jatkosotaan natsi-Saksan rinnalla ja toi tämän julki klassista humanismia puolustavissa avajaispuheissaan Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun rehtorina 1944 ja 1945 (ks. Salmela, 1998, 330–347). Pihlström (2022) puolustaa Suomen Nato-jäsenyyttä rauhantutkijoiden lehdessä. Sodan oikeutuksen ongelmasta ks. myös Sihvola 2004.

- soveltava etiikka (Timo Airaksinen, Heta Häyry/Gyling, Matti Häyry, Maija-Riitta Ollila, Juha Räikkä, Veikko Launis)⁴²
- ympäristöfilosofia (Juhani Pietarinen, Yrjö Sepänmaa, Leena Vilkka, Markku Oksanen, Elisa Aaltola, Säde Hormio)⁴³
- naisfilosofia ja sukupuolentutkimus (Tuija Pulkkinen, Sara Heinämaa, Martina Reuter)
- talouden filosofia (Uskali Mäki, Antti Hautamäki)⁴⁴
- tekniikan filosofia (Ilkka Niiniluoto)⁴⁵
- tekoälyn filosofia (Panu Raatikainen, Raul Hakli).⁴⁶

Urheilun ja liikunnan filosofia odottaa Suomessa vielä vakuuttavaa avaustaan. Uusia nousevia aihepiirejä voi löytää myös Tampereella toimitettavasta lehdestä *niin & näin*, jossa on ennakoluulottomasti esitelty valtavirrasta poikkeavia filosofisia suuntauksia sekä tieteen ja taiteen rajapintaa.

Soveltavan filosofian erityisiä muotoja ovat lisäksi filosofinen praktiikka, jossa järjestetään neuvontaa ja terapiavastaanottoja eksyksissä oleville ihmisille, ja yrityskonsultointi,⁴⁷ jossa filosofit auttavat liiketoiminnan visioiden ja strategioiden laatimisessa.

⁴² Soveltavaan etiikkaan kuuluvia teemoja ovat mm. ammattietiikka, lääketieteen etiikka, bioetiikka sekä tekniikan ja tekoälyn etiikka.

⁴³ Vilkka ja Aaltola ovat eläinten oikeuksien esitaistelijoita. Suomessa on puolustettu jo useita ilmastoetiikan väitöskirjoja (vrt. Kyllönen ja Oksanen 2020).

⁴⁴ Loogikko-filosofi Antti Hautamäki toimi Jyväskylän yliopistossa palveluinnovaatioiden professorina.

⁴⁵ Ks. Niiniluoto 2020.

⁴⁶ Ks. Raatikainen 2021.

⁴⁷ Esimerkkeinä Esa Saarinen Nokian ja Marimekon valmentajana sekä Lauri Järvilehdon ja Frank Martelan perustama Filosofian Akatemia Oy. Ajatuspajojen ”ohentunutta kriittisyyttä” arvostelee Huh-tala, Syrjämäki & Tuusvuori 2016.

Lisäksi voi todeta, että filosofit tutkimusmetodien ja etiikan asiantuntijoina voivat nykyisin osallistua monitieteisiin hankkeisiin, jotka ratkaisevat ekologisia ja yhteiskunnallisia ongelmia. Geneeristen taitojensa pohjalta filosofit saattavat myös työllistyä koulutustaan vastaavaan työhön julkisella ja yksityisellä sektorilla. Nämä tieteiden tai akateemisuuden rajat ylittävät toiminnot voivat ainakin joissakin tapauksissa olla varteenotettavia vaihtoehtoja edellä kuvatuille osallistuvan ja soveltavan filosofian muodoille.

Lopuksi

Akateeminen filosofia saa – voimavarojen niukkuudesta huolimatta – vahvaa tukea siitä, että yliopistojen professorit täyttävät tutkimusmeriitteihin perustuvan kilpailun pohjalta. Osallistuva filosofia ei ole professorin pakollinen tehtävä, eivätkä kaikki sitä harjoitakaan, mutta suomalaisen perinteen jatkuvuus saa elinvoimaa siitä, että riittävän monien mielestä osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun on moraalinen velvollisuus.

Helsingin yliopisto

Kirjallisuus

- Elo, Pekka, Kaisa Heinlahti ja Miika Kabata (toim.) (2003). *Hyoän elämän katsomustieto*. Helsinki: FETO.
- Eskola, Seikko (2002). ”Oiva Ketonen korkeakoulupoliitikkona”, *Ajatus* 59, 13–26.
- Himanen, Pekka (2010). *Kukoistuksen käsikirjoitus*. Helsinki: WSOY.
- Huhtala, Hannele, Sami Syrjämäki ja Jarkko S. Tuusvuori (2016). *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin: Tapaus Filosofian Akatemia*. Tampere: niin&näin. <https://netn.fi/fi/kirjat/ajatuspajat>. (Luettu 1.6.2023)
- Jalava, Marja (2005). *Minä ja maailmanhenki: Moderni subjekti kristillis-idealisisessa kansallisajattelussa ja Rolf Lagerborgin kulttuuriradikalismissa n. 1800–1914*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaila, Eino (1990–1992). *Valitut teokset 1–2* (toim. Ilkka Niiniluoto). Helsinki: Otava.

- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (2017). "Ilkka Niiniluoto tieteen popularisoijana", *Ajatus* 73, 145–180.
- Kivistö, Sari ja Sami Pihlström (2018). *Sivistyksen puolustus: miksi akateemista elämää tarvitaan?* Helsinki: Gaudeamus.
- Kyllönen, Simo ja Markku Oksanen (toim.) (2020). *Ilmastonmuutos ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Manninen, Juha ja Ilkka Niiniluoto (toim.) (1996). *Ajatuksen laboratorio – Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Manninen, Juha ja Ilkka Niiniluoto (2007). *Philosophical Twentieth Century in Finland: A Bibliographical Guide*. Helsinki: The Philosophical Society of Finland.
- Manninen, Juha, Juhani Ihanus, Marja Jalava ja Ilkka Niiniluoto (2022). *A History of Philosophy and Psychology in Finland, 1809–1917*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Niiniluoto, Ilkka (1984). "Kuinka filosofia tieteenä on mahdollinen". Teoksessa Ilkka Niiniluoto, *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus*. Helsinki: Otava, 59–71.
- Niiniluoto, Ilkka (2000). "Filosofia". Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Suomen tieteen historia 2: Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*. Porvoo: WSOY, 176–225.
- Niiniluoto, Ilkka (2017). "Filosofia ammattina ja kutsumuksena", *Ajatus* 73, 201–218.
- Niiniluoto, Ilkka (2020). *Tekniikan filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Niiniluoto, Ilkka (2022). *Beauty, Truth, and Justice: Philosophical Essays on Culture, Science, and Society*. Helsinki: The Philosophical Society of Finland.
- Niiniluoto, Ilkka ja Paavo Löppönen (toim.) (1994). *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*. Helsinki: WSOY.
- Pihlström, Sami (2001). *Filosofin käytännöt: Pragmatismien perinteen vaikutus suomalaisessa filosofiassa 1900-luvulla*. Joensuu: UNIpress.
- Pihlström, Sami (2005). *Pragmatic Moral Realism: A Transcendental Defense*. Amsterdam: Rodopi.
- Pihlström, Sami (2020). "Nato-jäsenyys ja turvallisuuspolitiikan etiikka", *Kosmopolis* 52: 2, 119–130.
- Raatikainen, Panu (toim.) (2021). *Tekoäly, ihminen ja yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rein, Thiodolf (1918). *Muistelmia elämän varrelta*. Helsinki: Otava.
- Rorty, Richard (1980). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Oxford: Blackwell.

- Saarinen, Esa (1996). "Soveltava filosofia". Teoksessa I. A. Kieseppä, Sami Pihlström ja Panu Raatikainen (toim.), *Tieto, totuus ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 316–328.
- Salmela, Mikko (1998). *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Helsinki: Otava.
- Savolainen, Raimo (2006). *Sivistyksen voimalla: J. V. Snellmanin elämä*. Helsinki: Edita.
- Sihvola, Juha (2004). *Maailmankansalaisen etiikka*. Helsinki: Otava.
- Timosaari, Niina (2017). *Edvard Westermarck – Totuuden etsijä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tomperi, Tuukka ja Hannu Juuso (toim.) (2008). *Sokrates koulussa: Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*. Tampere: niin & näin.
- von Wright, Georg Henrik (1992). "Mitä filosofia minulle on?". Teoksessa G. H. von Wright, *Minervan pöllö*. Helsinki: Otava, 13–26.
- Österman, Bernt ja Risto Vilkkö (toim.) (2016). *Georg Henrik von Wright – filosofin elämä*. Helsinki: Into.

